

امام صادق علیه السلام و اتحاد اسلامی

محمود مهدی پور

مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ^۱» و همگی به ریسمان الهی چنگ زنید و پراکنده نشوید و نعمت خدا را بر خود به یاد آورید. آن گاه که دشمن یکدیگر بودید، پس میان دل‌های شما الفت انداخت و در سایه نعمت او با هم برادر شدید. و بر لب گودالی از آتش بودید، پس شما را از آن رهانید. این گونه خدا آیات خود را برای شما بیان می‌کند، باشد که هدایت یابید.»

تلاوتِ سوره شریف آل عمران
نشان می‌دهد که این سوره، منشور

نقش قرآن و اهل بیت علیهم السلام در اتحاد و انسجام اسلامی، نقشی ناشناخته و مبهم نیست. بدون تردید، «اعتصام به حبل الهی» مهم‌ترین راهکار پیشگیری از اختلاف و تفرقه در جامعه اسلامی و جامعه بشری است. سوره آل عمران که بخش مهمی از موانع اتحاد اسلامی و راهکارهای آن را برشمرده، در آیه یکصد و سوم چنین می‌فرماید:

«وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ

اتحاد و همبستگی ادیان توحیدی و امت بزرگ اسلامی است و پس از «الم»، با شعار معروف توحید «الله لا اله الا هو الحی القيوم» آغاز می‌شود. و از نقش قرآن در اتحاد جامعه اسلامی و اختلاف زدایی سخن می‌گوید و در مورد متشابهات قرآن از کسانی به نام «راسخان در علم» یاد می‌کند، که آنان تفسیر و مصادیق اصیل آیات قرآن را می‌دانند و خردمندان سخن آنان را می‌پذیرند.

رجوع به قرآن، راهکار اختلاف زدایی در جامعه اسلامی است. اما اگر در تفسیر و تأویل کتاب الهی اختلاف پیش آید، راهی جز مراجعه به اهل بیت نبوی علیهم السلام وجود ندارد؛ همانها که عدل و شریک و مفسر آیات الهی هستند.

در همهٔ عالم، قانون اساسی کشورها مرجع حل اختلافات گروهها و جناحهای گوناگون است و اگر در تفسیر قانون اساسی اختلاف پیش آمد، راهکاری برای حل اختلاف پیش بینی کرده‌اند. قرآن، قانون اساسی و کتاب مواضع مشترک امت اسلامی و

مجموعه جهان بینی و ایدئولوژی و آئین نامه مسلمانی است و اگر در تفسیر آن اختلافی پدید آید، اهل بیت پیامبر اعظم علیهم السلام مصداق دوم «حبل الله» و یادگار ماندگار نبوی برای حل مشکلات امت هستند. بشریت بدون توحید راهی به سوی فلاح ندارد و امت اسلامی بدون شناخت و اطاعت از آل محمد علیهم السلام دین و دنیای خویش را با خطر مواجه می‌سازد.

ابو سعید خدری نقل کرده است که پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله فرمود:

«إِنِّي أَوْشِكُ أَنْ أَدْعَى فَأَجِيبَ فَإِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ، كِتَابَ اللَّهِ وَعِزَّتِي، كِتَابَ اللَّهِ حَبْلٌ مَمْدُودٌ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَعِزَّتِي أَهْلُ بَيْتِي وَإِنَّ اللَّطِيفَ الْخَبِيرَ أَخْبَرَنِي أَنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضِ فَاَنْظُرُوا بِمَاذَا تُخْلَقُونِي»^۱

به راستی نزدیک است که مرا [به سوی دار باقی] بخوانند پس اجابت کنم. حقا من دو شئیء گران در میان شما می‌گذارم. کتاب خدا و عترتم. کتاب خدا که ریسمانی کشیده بین آسمان و زمین است و

۱. معانی الأخبار، چاپ جامعه مدرسین، ص ۹۰.

خاندانم، که اهل بیتم هستند.

و همانا خدای ریزین و آگاه، به من خبر داده که این دو از یکسدر جدا نمی‌شوند، تا در حوض (کوثر) بر من وارد شوند، پس بسنگرید که پس از من چه می‌کنید.»

در برخی روایات تصریح شده که «نحن الحبل»^۱ منظور از حبل الله مائیم.

امام صادق علیه السلام به عنوان بزرگ‌ترین مفسر قرآن و یادگار رسالت، در عصر خویش محور برادری و اتحاد و عامل همبستگی امت اسلامی است. بشریت تنها با شناخت اندیشه و عمل و اخلاق آن بزرگوار می‌تواند راهی به سوی اتحاد جهانی و برادری جوامع بشری بر روی خویش بگشاید.

اگر بپذیریم توحید، زیربنای فکری اتحاد جامعه بشری است، همه تلاشهای امام صادق علیه السلام در قلمرو توحید نظری و عملی و توحید در ذات و صفات و افعال الهی، اقداماتی زیر بنایی در جهت وحدت و همدلی بشریت محسوب می‌شود.

و اگر بپذیریم اعتقاد به عدل الهی،

پشتوانه اخلاق و عدالت اجتماعی و عامل اتحاد اسلامی است، همه رهنمودهای امام صادق علیه السلام در زمینه عدل الهی و روشنگری در قلمرو جبر و تفویض، بخشی از کارنامه صادق آل محمد در زمینه نشر مبانی فکری و روانی اتحاد اسلامی است.

ابو احمد زاهد سمرقندی بدون ذکر واسطه از امام صادق علیه السلام نقل کرده که مردی درباره اساس دین از آن بزرگوار پرسید، حضرت فرمود: «إِنَّ أَسَاسَ الدِّينِ التَّوْحِيدُ وَالْعَدْلُ»^۲ اساس دین توحید و عدل است.»

در یک سخن می‌توان گفت توحید، جهان بینی اتحاد اسلامی برای عموم انسانهاست و عدل مولود عقیده به توحید عملی و پشتوانه ایدئولوژی برادری دینی و عدالت اجتماعی است. کارنامه اهل بیت علیهم السلام در موضوع اتحاد اسلامی و فراخوان جوامع بشری به همدلی و همفکری و همکاری براساس توحید و عدل کارنامه‌ای درخشان و بلند و پر حجم

۱. الامالی، شیخ طوسی، ج ۱، ص ۲۷۸.

۲. بحار الأنوار، ج ۴، ص ۲۶۴.

- است و بررسی رفتار و گفتار امام صادق علیه السلام در زمینه‌های زیر می‌تواند، نقش آن امام بزرگوار را در اتحاد مسلمین بیش تر روشن سازد:
۱. امام صادق علیه السلام و اصلاح ذات‌البین؛
 ۲. امام صادق علیه السلام و نشر اخلاق برادری؛
 ۳. امام صادق علیه السلام و حل اختلافات فکری پیروان اهل بیت علیهم السلام؛
 ۴. امام صادق علیه السلام و ارائه راهکار حل اختلافات حقوقی شیعه؛
 ۵. امام صادق علیه السلام و پاسداری از اصل صداقت و راستی؛
 ۶. امام صادق علیه السلام و تأکید بر اصل همزیستی و مدارا با اهل سنت و فرق گوناگون اسلامی؛
 ۷. امام صادق علیه السلام و رعایت امانت در رابطه با عموم انسانها؛
 ۸. امام صادق علیه السلام و تأکید بر پاسداری از عهد و میثاق در روابط انسانها، صرف نظر از دین و مذهب و رفتار طرف مقابل؛
 ۹. امام صادق علیه السلام و تأکید بر صله ارحام و حفاظت از پیوندهای خویشاوندی؛
 ۱۰. امام صادق علیه السلام و عدم طرح مسائل اختلاف‌انگیز، مثل قضا و قدر و خلق قرآن و...؛
 ۱۱. امام صادق علیه السلام و تأکید بر نماز جمعه و جماعت و اعیاد اسلامی؛
 ۱۲. مبارزات فکری، فرهنگی امام صادق علیه السلام با حامیان تفکر مادی مثل ابن ابی العوجاء، ابن طالوت، ابن اعمی و عموم؛
 ۱۳. مبارزات امام صادق علیه السلام با اندیشه‌های انحرافی، غلات، اهل رأی و قیاس، صوفیان، و جاعلان حدیث؛
 ۱۴. مبارزات امام صادق علیه السلام با نظام فاسد سیاسی؛
 ۱۵. اقدامات فرهنگی امام صادق علیه السلام در برابر اوضاع فاسد اجتماعی؛
 ۱۶. ساماندهی تشکیل پیروان عترت علیهم السلام در برابر خلافت عباسی؛
 ۱۷. کنترل انقلابیون تندرو و ناآشنا با شرائط اجتماعی؛
 ۱۸. گرفتن وجوهات شرعی و حمایت مالی از محرومان جامعه اسلامی؛
 ۱۹. گسترش فقه ناب اسلامی در برابر فتاوی انحرافی؛
 ۲۰. امام صادق علیه السلام و نشر فرهنگ قرآن و علوم قرآنی.

الْبَدَلُ^۲ سه چیز است که دوستی و محبت پدید می‌آورد. دینداری، فروتنی و بخشندگی.

این رهنمود امام امروز هم می‌تواند منشور اتحاد و برادری تلقی گردد و مایهٔ مهربانی و مهرورزی در سراسر دنیا و تاریخ بشر باشد.

امام صادق علیه السلام نه زمینهٔ قیام مسلحانه و کنترل نظامی دنیای اسلام را فراهم می‌دید و نه سازش با حکام ستمگر و دنیاگرای بلاد اسلامی را مشروع می‌دانست؛ از این رو «جهاد فرهنگی» و ساختن نیروهای لازم برای گسترش فرهنگ قرآن و عترت علیهم السلام را اولویت بخشید و با ایجاد تشکلی قوی از هواداران عترت و هدایت افکار عمومی در جهت اهداف نبوی صلی الله علیه و آله گام برداشت. و ذخیره‌ای عظیم برای همه عصرها و نسلها باقی گذاشت.

و سرانجام در ۲۵ شوال ۱۴۸ ه. به ملکوت الهی پر کشید. سلام بر او روزی که تولد یافت و روزی که بذر توحید و عدالت و اتحاد اسلامی را در قلبها افشاند و روزی که به آستان قدس ربوبی پرواز کرد.

امام صادق علیه السلام و برخوردار هوشیارانه ایشان با نمایندگان و کارگزاران دولت عباسی زمینهٔ «جهاد فرهنگی» بزرگی را فراهم آورد. هر کدام از محورهای فوق، بخشی از کارنامهٔ امام ششم را نشان می‌دهد، که چگونه امام صادق علیه السلام همچون دیگر پیشوایان پاک اسلام در جهت «عبادت الهی» و «عدالت اجتماعی» و «تحکیم روابط امت اسلامی» و هدایت جامعه بشری گام برداشتند. برای نمونه یک برنامهٔ وحدت آفرین آن پیشوای پاک یادآوری می‌شود: مفضل بن عمر می‌گوید: «قال ابو عبدالله علیه السلام «إِذَا رَأَيْتَ بَيْنَ اثْنَيْنِ مِنْ شِيعَتِنَا مُتَارَعَةً فَاقْتَدِهَا مِنْ مَالِي؛ هرگاه بین دو نفر از شیعیان ما درگیری [مالی] دیدی، آن را با پرداخت اموال من حل کن.»

صرف وجوهات شرعی در جهت اتحاد و برادری پیروان اهل بیت و حل اختلافات درونی، یکی از برنامه‌های معروف صادق آل محمد صلی الله علیه و آله است.

آن بزرگوار در زمینه اخلاق و وحدت آفرین رهنمودهایی عمیق ارائه داده و «زیر بنای روانی» و «راهکار مهرورزی» را روشن کرده است. از جمله می‌فرماید: «فَلَا تَهْتِكُوا ثَوْبَ الْمَحَبَّةِ الدِّينِ وَالشَّوْاضِعُ وَ

۱. الکافی، ج ۲، ص ۲۰۹.

۲. بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۲۲۹.